

Ara fa deu anys, el romanista italià Giuseppe Sansone comparava, en un article, les traduccions al castellà (Ángel Crespo) i al francès (Jacqueline Risset) de la *Divina Commedia*. Es tracta de dues versions igualment cabdals, que han vist la llum en les darreres dècades i que, tanmateix, divergeixen profundament per la tria metodològica que les caracteritza. Per una banda, Crespo trasllada les tercines dantesques en tercines castellanes, amb ritmes i rimes impecables i en un llenguatge modern; per l'altra, Risset opta per una musicalitat del vers que s'allunya de l'*endecasillabo* italià, amb l'objectiu declarat d'ésser literal sense renunciar mai a una modernitat absoluta. Sansone, després de considerar què és el castellà respecte a l'italià i què el francès —en les seves diferents tradicions poètiques i realitats d'accentuació—, es posava a examinar els resultats, que són, en els dos casos, de gran valor.

Potser efectivament la diferència històrica entre el francès i el castellà vehicula d'una manera explícita dues opcions tan diferents; sigui com sigui, la traducció que Joan F. Mira proposa en català de l'obra de Dante ocupa una tercera posició, equidistant de les dues versions citades. Mira exposa la seva tria de manera clara: d'una banda, accepta plenament la idea d'una modernització necessària i gens acompanyada del text original; d'una altra, lliga el text català a uns principis d'organització interior, el més palès dels quals és l'ús del decasíl·lab. Com a crític *emunctae naris*, aquí hauria de fer constar que el vers de Mira no respecta els accents canònics del gènere; ni em convenç gaire la seva explicació introductòria, quan es recolza en la «naturalitat dels ritmes variats del mateix Dante», car la mètrica de Dante és precedent a les codificacions de Petrarca i dels petrarquistes i no posterior, com ho és, evidentment, la versió de Mira. Al mateix temps, però, puc compartir la decisió del traductor quan afegeix que no ha fet «versos per ser escandits un a un, sinó per ser llegits com un flux narratiu». Ara bé, un cop tancat aquest aspecte programàtic, cal entrar en la «pro-sòdia nombrosa» miriana, tenint present el text de Dante que s'ha reproduït al costat. Però, per on començar? És necessària una certa arbitrarietat i em prenc la llibertat de cercar uns versos que siguin representatius de la feina de Mira.

Al cant XV del Paradís, Dante troba l'ànima del seu avantpassat

De divines comèdies

Dante Alighieri
Divina Comèdia
Proa, Barcelona, 2000
1.280 pàgs.

Cacciaguida. El poeta encara no sap de qui es tracta, i l'esperit, que li ha donat una acollida calorosa, li demana que expressi el seu dubte. Dante parla, i a la comprensió divina que caracteritza les ànimes del Paradís contraposa la insuficiència de la humanitat: «*Ma voglia e argomento nei mortali, / per la cagion che a voi è manifesta, / diversamente son pennuti in ali, / ond'io, che son mortal, mi sento in questa / disagguaglianza, e però non ringrazio / se non col core a la paterna festa*». Ara la traducció: «Però expressió i desig, en els mortals, / per la raó que coneixes prou bé, / tenen més o menys plomes a les ales; / jo, essent mortal, em veig ara en aquesta / desigualtat, i no puc donar gràcies / més que amb el cor al teu salut patern.»

Es notará que «*la cagion che a voi è manifesta*» esdevé «coneixes» en la versió catalana. Dante —ho confessa al cant successiu—, emocionat per la trobada amb Cacciaguida, oscil·la del «tu» al «vós». I el traductor aquí interpreta com «a vós» i no com «a vosaltres» l'expressió «a voi». És una hipòtesi que fa dubtar, però aquesta tria no produeix una lectura perillosament equívoca. En general, la versió traduïda

tendeix a ésser diàfana: Mira simplifica no tan sols el vocabulari dantesco, sinó també, i sobretot, l'estructura sintàctica. Efectivament és coherent amb les intencions declarades i forneix un text que, sense deixar de ser «controlat» en les modificacions, es llegeix de manera agradable. N'és conseqüència la possibilitat de reduir les notes a peu de pàgina al mínim indispensable, sense que en resulti afectada la comprensió. És difícil ara, per a un italià, llegir la *Divina Commedia* sense tenir unes notes de suport: no debades han passat set segles de transformacions lingüístiques i l'idioma extremadament ric de Dante a vegades se'n torna involuntàriament obscur. És més: la crítica literària ha donat, al llarg de tot aquests anys, unes interpretacions que ja estan lligades inextricably a l'obra i que —encara que es demostrin tendencioses o equivocades en algun cas— no poden deixar d'influir en l'imaginari col·lectiu dels lectors italians; per això les explicacions i les apreciacions de cada vers esdevenen indispensables. En canvi, la versió de Mira té el seu encert en la capacitat d'ésser aclaridora i interpretativa alhora. Després, es podran criticar les solucions singulars; i a mi em dol molt la pèrdua de l'adjectiu «nostra» en el primer vers del poema, perquè, amb el pronom «mi» del segon vers, s'assenyala el passatge que individualitza la condició de tota la humanitat cristiana en el viatge paradigmàtic de Dante: «*Nel mezzo del cammin di nostra vita / mi ritrovai per una selva oscura*». Tot això ja no es troba en la traducció per la falta d'una paraula: «A la meitat del camí de la vida / em vaig trobar dins d'una selva obscura». Però això demostra, una vegada més, que el traductor no ha esdevingut esclau ni de l'original ni de la sedimentació del discurs crític.

Els lectors deuen haver notat que fins ara no he mencionat la versió de Sagarra. La veritat és que aquesta comparació em sembla fora de lloc. Sagarra va crear una obra de poesia que no morirà mai, però que difícilment pot servir avui com a instrument per entendre Dante. Mira, al contrari, ens dóna una traducció que no tem la comparació amb les millors versions modernes fetes en altres idiomes i reconstrueix parcialment un univers poètic fent-lo intel·ligible, malgrat la seva natura caduca. En fi, ara tenim una *Divina Commedia* escrita en català i ben curada: només cal aprofitar-la.

